

Prof. dr hab. Wojciech Polak

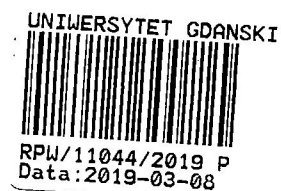
ul. Piękna 4

87-100 Toruń

mail: wp@umk.pl

tel. 667 02 02 62

Toruń, 5 III 2019 r.



Recenzja pracy doktorskiej mgr. Arkadiusza Kazańskiego pt. „NSZZ »Solidarność« Regionu Gdańskiego w latach 1980-1981.

Literatura na temat strajku w Stoczni Gdańskiej w 1980 r. i w całym Trójmieście, a także na temat początków „Solidarności” jest już obfita. Podkreślić trzeba jednak, że są to ujęcia dotyczące wyłącznie wydarzeń w nadmorskiej metropolii z dodaniem odpowiedniego kontekstu ogólnopolskiego. Nowatorskość pracy Arkadiusza Kazańskiego polega na opisanu wydarzeń Sierpnia 1980 r. z okresu tzw. „karnawału Solidarności” nie tylko w Trójmieście, ale w całym województwie gdańskim (które odpowiadało terytorialnie gdańskiemu regionowi NSZZ „Solidarność”).

Praca napisana jest w sposób bardzo przemyślany. Zagadnienia powszechnie znane, omówione już szeroko w innych opracowaniach (jak np. rokowania stoczniowców z Mieczysławem Jagielskim w Stoczni Gdańskiej) są przez Arkadiusza Kazańskiego przedstawiane w sposób skrótowy. Szeroko rozwija on natomiast wątki nie do końca dotąd doceniane, ale bardzo ciekawe (np. pomijaną zazwyczaj i traktowaną skrótowo misję

wicepremiera Tadeusza Pyki). Struktura pracy jest prosta, a przez to przejrzysta, nie sprawiająca kłopotu podczas lektury.

Praca oparta jest na imponującej wręcz bazie źródłowej. Arkadiusz Kazański wykorzystał materiały m.in. z Instytutu Pamięci Narodowej (Warszawa, Gdańsk, Wrocław) i z Archiwum Akt Nowych. Wiele ciekawych dokumentów, zwłaszcza z 1981 r. pochodziło z Archiwum Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność”. Na uwagę zasługuje też wykorzystanie akt PZPR, które w ogromnych ilościach przechowywane są w gdyńskim oddziale Archiwum Państwowego w Gdańsku. Imponująca jest też kwerenda przeprowadzona w rozlicznych archiwach zakładowych spółek i przedsiębiorstw (głównie akta osobowe). Arkadiusz Kazański pozyskał też i przebadał rozliczne materiały pochodzące ze zbiorów prywatnych działaczy NSZZ „Solidarność”, a także znaczną ilość prasy bezdebitowej i oficjalnej. Autor wykorzystał także materiały, które zebrał podczas pracy nad biogramami do „Encyklopedii Solidarności” (zwłaszcza ankiety), a także listy prywatne. Do skonstruowania pracy posłużyły również notatki z wielu rozmów prywatnych przeprowadzonych przez Arkadiusza Kazańskiego z uczestnikami i świadkami wydarzeń, a także relacje przechowywane w zbiorach Instytutu Pamięci Narodowej w Gdańsku, w większości także zebrane przez autora recenzowanej pracy. Do tego dochodzą rozliczne źródła publikowane, opracowania, słowniki, informatory itp. Można z całym przekonaniem stwierdzić, że baza źródłowa pracy jest wystarczająca.

Jak już wspominałem struktura pracy także nie budzi zastrzeżeń. Rozdział pierwszy ma charakter wstępny. Omawia on geografię i demografię województwa gdańskiego (w granicach sprzed 1999 r.), jego życie kulturalne, przemysłowe i naukowe latami siedemdziesiątych XX wieku, sytuację Kościoła katolickiego, władze polityczne i działalność Służby Bezpieczeństwa. Ostatni podrozdział poświęcony został omówieniu działalności opozycji demokratycznej w Trójmieście w latach 1976-1980.

Rozdział drugi opisuje strajk sierpniowy 1980 r. w Trójmieście na tle ówczesnej sytuacji w całej Polsce. Zwłaszcza tutaj, wobec dużej już literatury przedmiotu, Autor skoncentrował się na mniej znanych aspektach wydarzeń. Dużo miejsca poświęcił m.in. strajkowi w Stoczni im. Komuny Paryskiej w Gdyni oraz w szeregu innych zakładów pracy Trójmiasta i działaniom władz partyjnych województwa gdańskiego żeby rozwiązać kryzys. Opisując wydarzenia z 16 sierpnia 1980 r., gdy strajk w Stoczni Gdańskiej został formalnie zakończony, Arkadiusz Kazański obala mit, że grupie kobiet udało się na bramach zatrzymać robotników

opuszczających Stocznię. Według jego ustaleń w zakładzie zostało zaledwie kilkaset osób, z których większość stanowili przedstawiciele innych zakładów pracy. Wiele nowych ustaleń zawiera podrozdział trzeci rozdziału poświęcony strajkom sierpniowym w mniejszych miastach województwa.

Rozdział trzeci pracy to monografia poświęcona Międzyzakładowemu Komitetowi Założycielskiemu (MKZ) NSZZ „Solidarność” w Gdańsku. Ramy czasowe rozdziału wyznacza czas istnienia MKZ – od września 1980 r. do lipca 1981 r. Z jednej strony są tu omówione sprawy formalne – skład, struktura administracyjna, liczebność Związku w regionie, relacje z KKP, program działania, wybory, komisje branżowe, z drugiej strona przeanalizowana została działalność MKZ wynikająca z coraz to nowych sporów i konfliktów pomiędzy władzą a związkiem na szczeblu ogólnopolskim. Do tego dochodzą podrozdziały omawiające konflikty personalne, związkowe media, a także interesujący podrozdział analizujący stosunek gdańskiego MKZ do PZPR i „starych związków”. Wiele ustaleń poczynionych w tym rozdziale jest niezwykle interesujących. Nie były dotąd opisywane relacje gdańskiej „Solidarności” z PZPR i związkami branżowymi. Ustalenia Arkadiusza Kazańskiego są tu niezwykle odkrywcze. Bardzo ciekawy jest też opis rozterek i dyskusji w regionie podczas kryzysu bydgoskiego. Opisując konflikt Anny Walentynowicz z władzami regionalnymi Arkadiusz Kazański zachowuje daleko idący obiektywizm i podnosi także racje Zarządu Regionu.

W rozdziale czwartym Arkadiusz Kazański opisuje struktury terenowe gdańskiej „Solidarności” w całym okresie „Karnawału 1980-1981”. Tutaj narracja staje się niezwykle dokładna, wręcz drobiazgowa. Ogromnie staranny jest opis struktur zarządzanych z mniejszych miast, lokalnych problemów, sporów, działalności Związku w miejscowych zakładach pracy itp., w oparciu o ogromną obfitość różnorodnych źródeł – wszystko to jest znaczącym osiągnięciem. Historycy wiedzą bowiem jak trudne i żmudne są badania regionalne.

Ostatni rozdział omawia funkcjonowanie wybranego na Walnym Zebraniu Delegatów Zarządu Regionu Gdańskiego (lipiec-grudzień 1981 r.). Arkadiusz Kazański omawia sytuację przed Zebraniem, przebieg Zebrania - w dwóch sesjach), charakteryzuje wybrane władze. W rozdziale tym sporo miejsca poświęcono także I Zjazdowi NSZZ „Solidarność”, obchodom rocznic narodowych, konfliktowi związanemu z drukarnią Zarządu Regionu. Osobnie rozdziały poświęcone są działaniom Służby Bezpieczeństwa wobec gdańskiej „Solidarności”

w tym okresie oraz relacji gdańskiej „Solidarności” z Ruchem Młodej Polski, Regionalnym Komitetem Obrony Więzionych za Przekonania innymi komitetami społecznymi.

Pracę uzupełnia wstęp, zakończenie oraz aneksy. Te ostatnie, bardzo obszerne zawierają wykazy: zakładów pracy strajkujących w lipcu i w sierpniu w Gdańsku i ośrodkach ościennych, skład wybranych Komitetów Założycielskich i Komisji Zakładowych Regionu Gdańskiego, zestawienie Komisji Zakładowych NSZZ „Solidarność” Regionu Gdańskiego wg stanu z maja 1981 r., spis delegatów na I Walne Zebranie Delegatów Regionu Gdańskiego. Całość dopełnia bibliografia i wykaz skrótów.

Uwagi szczegółowe:

s. 5 Autor pisze, że na oczątku lat osiemdziesiątych w Polsce mieliśmy ustrój autorytarny lub posttotalitarny. Wiem, że niektórzy politolodzy uważają, że w PRL po 1956 r. panował system autorytarny a nie totalitarny. Osobiście głęboko się z takimi opiniami nie zgadzam. Moim zdaniem totalitaryzm panował w Polsce aż do 1989 r.

s. 11. W języku polskim wszystkie nazwiska należy odmieniać, powinno więc być: „Friszkego” a nie „Friszke”.

s. 17-20. W roku 1981 r. władze zmuszone były przyznać, że w Zatoce Gdańskiej ma miejsce katastrofa ekologiczna. Została ona spowodowana zatruciem wody ściekami komunalnymi. W 1981 r. zamknięto więc większość kąpielisk nad Zatoką Gdańską. Warto tym faktem poświęcić w pracy więcej miejsca.

s. 20. Aglomeracja to zespół miast, leżących blisko i powiązanych ze sobą (zabudową, komunikacją, gospodarką etc.) Aglomeracją jest Trójmiasto, ale nie są aglomeracjami wymieniane przez Autora i tak nazwane: Tczew, Starogard Gdański, Wejherowo, Rumia (chyba, że uznamy ją za część aglomeracji trójmiejskiej), Kościerzyna, Pruszcz Gdański.

s. 30. Trzeba tu zaznaczyć, że diecezja gdańska w przedwojennym kształcie przetrwała aż do 1992 r.

s. 37. Autor pisze, że „w 1972 r. na terenie Gdyni przebywały 193 osoby związane ze środowiskiem syjonistycznym”. Należałoby tu wyjaśnić, czy były to osoby związane z

ideologią syjonistyczną, czy też były to po prostu osoby narodowości żydowskiej. Nie każdy bowiem Żyd jest syjonistą.

s. 42 i następne. Podrozdział piąty rozdziału pierwszego jest trochę zbyt skrótowy. Przydałaby się tu refleksja o nastawieniu miejscowej ludności wobec systemu komunistycznego, o atmosferze epoki stalinizmu, o „małej stabilizacji” gomułkowskiej oraz swoistym „konsumpcjonizmie” epoki Gierka.

s. 70. Ulotkę w obronie Anny Walentynowicz drukowali Piotr Kapczyński, Zbigniew Nowek i Maciej Kapczyński. Drukarnia znajdowała się w mieszkaniu udostępnionym przez Józefa Przybylskiego w Nowym Porcie, który jednak nie brał udziału w drukowaniu.

s. 88. Autor określa Jerzego Borowczaka jako „stronnika Wałęsy”. Pojawia się pytanie: czy uwaga ta dotyczy 1980 r., czy też dnia dzisiejszego?

s. 99. Należy wyjaśnić kto to był Kazimierz Litzbarski?

s. 102. Nie jest jasne przez kogo został zabrany ze stoczni Marian Świtek. Czy przez Służbę Bezpieczeństwa?

s. 113. Występujące w tytule podrozdziału określenia „aglomeracje” jest niewłaściwie. Należy je zostawić po prostu słowem „miasta”.

s. 127-129. Należałoby tu podkreślić, że na zebraniu w klubie „Ster” w dniu 17 września 1980 r. podjęto kluczową decyzję o terytorialnej strukturze związku (podział na regiony). Wywalczyli to przede wszystkim Lech Kaczyński i Jan Olszewski, którzy sprzeciwili się koncepcjom Jacka Kuronia, bardzo stanowczo lansującego podział wyłącznie na sekcje branżowe. Podział na terytorialne regiony (typowy dla partii politycznych) zdecydował o wykraczającym mocno poza sferę związkową charakterze „Solidarności”. Był on ważną przyczyną potęgi Związku. Píše o tym szeroko Sławomir Cenckiewicz w swojej biografii Anny Walentynowicz.

s. 278. Autor nie wspomina zupełnie o ogólnopolskiej akcji marszów w obronie więźniów politycznych. Odbyły się one 25 maja w największych miastach w kraju. Były organizowane zazwyczaj przez lokalne Komitety Obrony Więzionych za Przekonania i Niezależne Zrzeszenie Studentów. W marszach brała udział duża ilość osób - odbyły się one szerokim echem w kraju.

Aneksy – wszystkie aneksy powinny zawierać źródło pochodzenia zawartych w nich informacji.

Bibliografia – sporządzona została niestety niestarannie i niekonsekwentnie. Niedopuszczalne są zapisy typu „Zbiory fotografii” bez podania sygnatur i tytułów kolekcji (Archiwum Centralnego Muzeum Morskiego w Gdańsku). Przy pozycjach z Instytutu Pamięci Narodowej raz są tylko same sygnatury (Warszawa, Wrocław), innym razem określenia „Akta osobowe”, „Akta administracyjne”, „Akta operacyjne” bez tytułów teczek i sygnatur (Gdańsk). Ze zbiorów Archiwum Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” w Gdańsku wynotowano wszystkie tytuły teczek ew. pojedynczych dokumentów, ale nie umieszczono sygnatur. W przypadku Archiwum Państwowego w Gdańsku i Archiwum Państwowego w Gdańsku oddział w Gdyni (głównie akta PZPR) podano tylko tytuły zespołów, bez tytułów teczek i sygnatur. Przy archiwach zakładowych pojawiają się tylko zapisy „Akta osobowe”, bez tytułów teczek i sygnatur. To wszystko należy uzupełnić.

W zupełnie niewłaściwy sposób skonstruowano punkt drugi bibliografii, zatytułowany „Opracowania”. Wrzucono tam do jednego worka książki i artykuły naukowe, opracowania popularnonaukowe, słowniki, encyklopedie i rozmaite źródła drukowane. To zupełnie niedopuszczalne. Całą bibliografię należy ułożyć od nowa. Trzeba wprowadzić generalną kategorię źródeł, w której źródła archiwalne powinny być podkategorią wraz z innymi formami źródłowymi. Osobną podkategorią muszą być źródła drukowane, które można podzielić na drukowane wspomnienia, dzienniki, pamiętniki, wywiady etc.

Pomimo drobnych potknięć, trzeba podkreślić, że otrzymaliśmy pracę niezwykle solidną, opartą na dużej ilości materiałów źródłowych (częściowo także wywołanych przez samego Autora). Ogromna ilość faktografii (często nieznannej, dotyczy to zwłaszcza struktur Związku poza Gdańskiem), ciekawe ujęcie (unikanie powtarzania rzeczy ustalonych a koncentrowanie się na ustaleniach oryginalnych), przejrzysta struktura – wszystko to czyni pracę Arkadiusza Kazańskiego ciekawą i wartościową. Umieszczone na końcu aneksy mają dużą wartość informacyjną, będą one służyć przyszłym badaczom zagadnień związanych z gdańską „Solidarnością”. Owe listy i wykazy czynią także opracowanie Arkadiusza Kazańskiego swoistym kompendium wiedzy na temat gdańskiej „Solidarności” w latach 1980-1981.

Resumując stwierdzić mogę, że praca spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595, z późniejszymi

zmianami). Pragnę podkreślić także, że praca doktorska Arkadiusza Kazańskiego w pełni zasługuje na formalne wyróżnienie.



Wojciech Polak